

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดสังคมนิยมใน พุทธปรัชญาเถรวาท

พระมหาดวงเด่น จิตภาณ (ตุนิน)*

บทคัดย่อ

แนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทมีจุดเริ่มต้นจากการปฏิเสธระบบสังคมวรรณะ ซึ่งเป็นคู่ขัดแย้งกันหรือตรงข้ามกัน ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชนชั้นนำที่ครอบครองปัจจัยการผลิต และกลุ่มชนชั้นต่ำที่ปราศจากปัจจัยการผลิต พระพุทธเจ้าทรงสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมทางเลือกและเป็นสังคมแห่งการปลดปล่อยด้วยพุทธวิธี คือ การอุปสมบท ระบบพรรษา ระบบอุปัชฌาย์อาจารย์ และระบบทักขิณส่วนกลางของสงฆ์เป็นต้น สังคมสงฆ์กลายเป็นสังคมนิยมที่มีแนวคิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ๖ ประการ คือ หลักสันติวิธี หลักเผด็จการโดยธรรมหรือธรรมราชา หลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุด หลักทักขิณส่วนกลางของสงฆ์ หลักสังคมภาวะและระบบหน้าที่การบริหารจัดการ

* นิสิตปริญญาเอกสาขาวิชาปรัชญา ม. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

A Critical Study of The Socialist Thoughts in Theravada Buddhist Philosophy

ABSTRACT

The socialist thoughts in Theravada Buddhist philosophy stemmed from the rejection of the caste social system which consists of two conflicting or opposing groups: the elite group occupying the factor of production and the low-caste people who are without the factors of production. Thus, the Buddha built up the monk's society to be a social choice and to liberate with his way: the ordination, the Buddhist lent, the system of preceptors or teachers, and the centralized ecclesiastical property system etc. The monk's society has become a socialist society with 6 some unique identities: the peaceful methods, the fair dictatorship or Dhammarāja, the discipline is the most statute, the central ecclesiastical property, the social being, and the previous system in management.

ในบทความนี้ผู้เขียนได้ตั้งประเด็นการศึกษาหรืออภิปรายไว้ ๓ ประการ คือ ๑) แนวคิดสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ์ ๒) แนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทและ ๓) วิเคราะห์แนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทภายใต้กรอบแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์

๑. บทนำ

มิติของสังคมและการเมืองในสมัยพุทธกาล มีสังคมบางส่วนเชื่อกันว่า มนุษย์และโครงสร้างสังคมสร้างขึ้นมาจากอำนาจที่พระเจ้ากำหนดและควบคุม^๑ และเป็นไปตามยถากรรมโดยไร้เป้าหมาย^๒ มนุษย์ไม่มีสิทธิ์ ไม่มีความสามารถหรืออำนาจใดที่จะไปเปลี่ยนแปลงได้ มนุษย์จึงได้ละทิ้งสติปัญญาของตน ไม่สนใจ ไม่ตั้งคำถาม ไม่หาคำตอบไม่หาทางแก้ไขเพื่อออกจากความทุกข์ยากหรือความอยุติธรรมที่ตนได้รับจากสังคม จึงเป็นช่องว่างทำให้กลุ่มชนชั้นซึ่งมีอำนาจเหนือกว่าเข้ามาแอบอ้างและฉกฉวยเอาผลประโยชน์ ด้วยการออกแบบระบบโครงสร้างหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เอื้อผลประโยชน์และสิทธิในการเอารัดเอาเปรียบหรือไม่เท่าเทียมกันดังตัวอย่างระบอบวรรณะ

คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร (พระเทพเวที, ๒๕๓๒ : ๑๕๙-๑๖๐) และแก้ไขทุกข์ด้วยการบูชาบุญคือ การฆ่าโคแพะ แกะอย่างละ ๗๐๐ บ้าง ๕๐๐ บ้าง^๓ มนุษย์จึงตกเป็นเหยื่อของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง การที่สังคมเปลี่ยนไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อม ความสุขหรือความทุกข์ หรือแม้กระทั่งการกดขี่ขูดรีดเอารัดเอาเปรียบไร้ความยุติธรรม เป็นต้น ทั้งหมดเกิดขึ้นจากมนุษย์ คือ เกิดจากการกระทำของเราเองเพราะเรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น (อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๙๙-๑๐๐) ในเชิงเศรษฐกิจมนุษย์เป็นผู้ผลิตเป็นผู้สร้างเป็นผู้ทำลายด้วยความเห็นแก่ตัว ด้วยความโลภต้องการวัตถุหรือเศรษฐกิจเป็นแรงผลักดันขับเคลื่อนภายใน มนุษย์ได้สร้างกฎระเบียบบีบคั้นขูดรีดและกำจัดฝ่ายตรงข้าม พร้อมทั้งยังทำให้เกิดระบบและรูปแบบการครอบงำทางชนชั้นซึ่งอาจปรากฏแทรกอยู่ในระบบกฎหมาย การศึกษา ศาสนา ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ดนตรี เป็นต้น

ด้านพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสสอน ๒ ส่วนคือ พระธรรมและพระวินัย พระธรรมนั้น แม้ว่าบุคคลจะปฏิบัติไม่ได้ก็ไม่มีบทลงโทษ แต่พระวินัยหรือศีลเป็นกฎข้อห้ามหรือเงื่อนไขที่ต้องปฏิบัติตามเป็นกรอบรักษาสังคม โดยเฉพาะสังคมสงฆ์ซึ่งมีศีลถึง ๒๒๗ ข้อ ซึ่งบางข้อสะท้อนความคิดทางปรัชญาสังคมและการเมืองแบบสังคมนิยม รูปแบบโครงสร้างของสังคมสงฆ์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปโดยบังเอิญ แต่เป็นชุดความคิดทางสังคมที่มีเจตจำนงให้เป็นไปเช่นนั้น เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระธรรม

^๑ กลุ่มที่เชื่อพระเจ้าและความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวทต่างเชื่อว่า สรรพสิ่งทั้งวัตถุร่างกายและจิตใจเกิดจากการแบ่งสำแดงภาคจากพระเจ้า พระเจ้าเป็นผู้สร้างเป็นผู้ประทานชีวิตและพลังทรงดลบันดาลให้ปริมาณของธาตุมารวมกันก่อให้เกิดเป็นรูปร่างกล่าวคือเกิดขึ้นจากเจตนารมณ์ของพระเจ้า (อดิศักดิ์ ทองบุญ, ๒๕๔๖ : ๑๙๖; ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ๒๕๓๕ : ๑๖๒-๑๖๓)

^๒ แนวคิดปรัชญาครูทั้ง ๖ ได้แก่ ปุณณะกัสสปะ ผู้ปฏิเสธผลของการกระทำ, มักขลิโคสาล ผู้ปฏิเสธเหตุปัจจัย, อชิตะเกสกะมพล นักวัตถุนิยมผู้ปฏิเสธบุญบาป ความดี ความชั่ว, ปุทธะกัจจายนะ ผู้เชื่อความเป็นนิรันดร์ของธาตุทั้ง ๗ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม สุข ทุกข์ และชีวะ, นิครนถ์นาฏบุตร ผู้เชื่อว่าอดีตหรือชีวิตมันมีอยู่จริงอย่างถาวรไม่เปลี่ยนแปลง, สัญชัยเวลัฏฐบุตรผู้มีถ้อยคำขัดส่ายไปมาไม่ยืนยันความจริงหรือความแน่นอนใดๆ (ที.สี. (ไทย) ๙/๑๓๘/๕๙ อ้างใน พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ, ๒๕๔๔ : ๑๕-๒๒)

^๓ มหាយัญ ๕ คือ ฆ่าม้าฆ่าคนการทำบ่วงการตีม การฆ่าทุกอย่าง (ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๔-๓๕๔/๑๒๕-๑๔๙, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๐/๑๓๙, ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑๒๐/๑๓๘-๑๓๙, อด.จตุกก.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๙/๓๓๑-๓๓๒)

วินัยภายใต้ระบบสังคมและการเมืองแบบชนชั้นวรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ซึ่งแต่ละคนต้องปฏิบัติหน้าที่ตามวรรณะของตนอย่างเคร่งครัด พระธรรมวินัยจึงได้กลายเป็นชุดคำสอนใหม่ที่มุ่งปฏิรูปและปฏิวัติเพื่อแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางสังคม (สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ๒๕๔๖ : ๖๒๓) โครงสร้างของสังคมสงฆ์มีแนวคิดเป็นสังคมนิยมหรือไม่ มากน้อยเพียงใด เป็นคำถามที่ทำให้ผู้วิจัยใคร่ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดสังคมนิยมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท

๒. ผลการศึกษา

๒.๑ แนวคิดสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ์

คาร์ล มาร์กซ์เป็นนักสังคมนิยม เจ้าของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการครอบงำหรือการเอารัดเอาเปรียบเชิงโครงสร้าง คาร์ล มาร์กซ์ยืนยันว่า สังคมจะเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอนไปตามลำดับพัฒนาการสังคมเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ ตามพลังที่ต่อต้านขัดแย้งกัน (antithetical forces) (ลิวอิส เอ. โคเซอร์, ๒๕๓๓ : ๒) กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงสังคมเกิดจากความขัดแย้งทางชนชั้น (class struggle) (Marx and Engels, 1969 : 108-109) เมื่อมีผู้ต้องการครอบครองวัตถุ เมื่อผลผลิตหรือกำไรมีค่ามากกว่าความเป็นมนุษย์ จึงเกิดระบบการขูดรีดเพื่อการครอบครองมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) (คาร์ล มาร์กซ์, ๒๕๔๒ : ๒๓๑-๒๓๒)

แนวคิดสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ์มีจุดเริ่มต้นมาจากหลักความเชื่อดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ สังคมพลวัต

สังคมตกอยู่ภายใต้กฎปฏิพัฒนาการวิภาษวิธี (dialectic) ซึ่งมีลักษณะให้สังเกต ๔ อย่าง ได้แก่ มีลักษณะเชิงสัมพันธ์ มีลักษณะการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะขัดแย้งและมีลักษณะผลักดันไปสู่วิวัฒนาการ (อาร์เอ็น แครวว์ ฮันท์, ๒๕๒๖ : ๗๑-๗๓) จึงทำให้คาร์ล มาร์กซ์

วิเคราะห์และมองเห็นสภาพสังคมและการเมืองอีกมิติหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อถัดไป

๒.๑.๒ สังคมแห่งชนชั้น

คาร์ล มาร์กซ์มองสังคมว่าเป็นสังคมประวัติศาสตร์มีการเปลี่ยนแปลงในตนเองอย่างไม่หยุดนิ่งเป็นลำดับๆ ๕ ลำดับดังนี้ เริ่มจากสังคมบรรพกาล (primitive society) ไปสู่สังคมทาส (slavery) สังคมศักดินา (feudalism) สังคมนายทุน (capitalism) และสังคมนิยม (socialism) (Marx, Engels, 1970 : 7-9, น. ชญานุตม์, ๒๕๑๖ : ๘-๑๓) การเปลี่ยนแปลงเกิดจากความขัดแย้งทางชนชั้นซึ่งเป็นคู่ปรปักษ์ ๒ ฝ่ายในหน้าประวัติศาสตร์ได้แก่ เจ้าทาสกับทาส ชุนนางกับไพร่ นายทุนกับแรงงานผู้กดขี่กับผู้ถูกกดขี่หรือชนชั้นปกครองกับชนชั้นต่ำ (คาร์ล มาร์กซ์ และเฟรดริกเอนเงิลส์, ๒๕๑๗ : ๑๓-๑๔) ประวัติศาสตร์ของสังคมจึงเป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ทางชนชั้น (Marx and Engels, 1977 : 34) โดยมีแรงขับเคลื่อนมาจากมูลเหตุแห่งความต้องการทางด้านวัตถุ ก่อให้เกิดการใช้แรงงานการผลิตและเข้าครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวตามมา

มนุษย์ในสังคมที่อยู่ภายใต้ระบบชนชั้นย่อมถูกครอบงำความคิดและความเชื่อมาตลอดโดยผ่านกฎหมาย ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมประเพณีแม้กระทั่งระบบการศึกษาและการกล่อมเกลายทอดแนวคิดผ่านคำสอนทางศาสนาหรือทางปรัชญาจิตนิยม (Marx and Engels, 1970 : 64-65) เป็นต้น ดังนั้นภายใต้อิทธิพลอำนาจของระบบชนชั้นที่ยังดำรงอยู่ กฎหมาย ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมประเพณีจึงเป็นเพียงเครื่องมือหรือเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างชนชั้น ที่ชนชั้นสูงนำมาใช้ครอบงำชนชั้นล่างเพื่อรองรับความชอบธรรมและทำให้ปกครองง่าย ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกใจที่คาร์ล มาร์กซ์มองศาสนาว่าเป็นเพียงสิ่งเสพติดเป็นเครื่องมือเมาตุจยาฝืนเท่านั้น (สุพจน์ ตำนตระกุล, ๒๕๔๓ : ๑๙) เพราะสิ่งที่เราดำเนินอยู่ได้เห็น

หรือไฉน รับรู้เชื่อมั่น หรือซาบซึ้งที่จริงแล้วก็คือ หน้ากากฉากละครที่เราเป็นตัวแทนในการแสดงหรือถ่ายทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชนชั้นนำที่ครอบงำเราโดยที่เราไม่รู้ตัว

แนวคิดสังคมนิยมไม่ยอมรับศาสนาแห่งพระเจ้าและจงเกลียดชังความเชื่อที่ไร้เหตุผลซึ่งทำให้มนุษย์ยอมละทิ้งสติปัญญาและความสามารถของตน เพราะเมื่อมนุษย์ศิโรราบยินยอมมอบชีวิตให้แก่พระเจ้ามากเพียงใด มนุษย์ก็ยิ่งสูญเสียความเป็นมนุษย์มากเท่านั้น (Marx, 1969 : 108) สิ่งใดก็ตามที่เป็นความจริงสิ่งนั้นจะต้องมีเหตุผลรองรับและต้องทนทานต่อการพิสูจน์ตรวจสอบ เพราะกฎปฏิบัติพัฒนาการวิภาษวิธีย่อมปฏิเสธหลักคำสอนทางศาสนาที่แสดงถึงความคงที่อมตะนิรันดร์หรือการไม่เปลี่ยนแปลง และปฏิเสธคำสอนทุกระบบที่ไม่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม ปรัชญาหรือความเชื่อทั้งหลายต้องสามารถนำมาปฏิบัติได้ และเป็นไปเพื่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาโลกหรือสังคม (Sidney, 1936 : 37-38)

๒.๑.๓ ระบบเศรษฐกิจ

สังคมดั้งเดิมเป็นสังคมที่ยังไม่มีชนชั้นใดเข้ามาครอบครองผลผลิต แต่ในสังคมทาส เจ้าทาสเจ้าศักดินาเป็นเจ้าของที่ดิน ส่วนชาวนาเปลี่ยนมาเป็นทาสติดที่ดิน กลายเป็นชนชั้นล่างที่ไม่มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง (ชาญกรสันนิษฐาน, ๒๕๑๗ : ๒๔) เมื่อกาลเวลาผ่านไปกระบวนการผลิตของชนชั้นศักดินาไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นจึงเกิดกลุ่มพ่อค่านายทุน ความต้องการในผลผลิตของเจ้าทาสและเจ้าศักดินาเป็นอย่างไร ความต้องการผลผลิตของนายทุนก็ยังคงเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน โดยนายทุนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ผู้ใช้แรงงานยังจำ

ต้องขายแรงงานของตนแก่นายทุนในระบบการผลิตนายทุน มีอำนาจกำหนดบังคับค่าจ้าง หรือกดขี่ขูดรีด (วิทยาศักยานันท์, ๒๕๓๓ : ๒๖) คาร์ล มาร์กซมองว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้สร้างความเลวร้ายแก่สังคม กล่าวคือระบบนายทุนนั้น ที่แท้จริงแล้วเป็นเพียงทาสทาของระบบเจ้าทาสหรือระบบขุนนางศักดินา เพราะระบบทุนนิยมดำรงอยู่ได้ด้วยการแสวงหากำไรซึ่งเกิดขึ้นได้เพราะแรงงานของกรรมกร (ทินพันธุ์ นาคะตะ, ๒๕๔๑ : ๑๐๒) ในการผลิตของระบบทุนนิยมนั้นความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในผลผลิตหรือมูลค่าส่วนเกินเป็นแรงจูงใจหรือเป็นความต้องการที่แท้จริงของนายทุนนายทุนลงทุนผลิตก็เพื่อแสวงหาผลกำไร ดังนั้น กำไรขั้นแรกนายทุนจะทำการกดค่าจ้างแรงงานให้น้อยที่สุดไว้ก่อน เพราะส่วนเหลือที่เหลือจากค่าแรงส่วนเกินของแรงงานจะกลายมาเป็นของนายทุนทั้งหมด (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ๒๕๔๑ : ๑๕๗) เหล่านายทุนได้นำส่วนเกินที่แรงงานผลิตไปสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยให้แก่กลุ่มตน (อาร์ เอ็น แครวว์ ฮันท์, ๒๕๒๖ : ๑๒๑-๑๒๕) การผลิตแบบทุนนิยม คือ ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัวที่มีสิทธิและเสรีภาพแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา เน้นอนว่าเหล่าชนชั้นที่พร้อมกว่าก็ย่อมได้เปรียบอยู่ตลอดไป ดังนั้น ถ้ามนุษย์สามารถเข้าไปควบคุมโครงสร้างปัจจัยการผลิตเพื่อให้เป็นไปเพื่อการยังชีพหรือเพื่อการตอบสนองรับใช้ต่อคนส่วนใหญ่ได้ก็จะส่งผลให้เกิดรูปแบบโครงสร้างสังคมและการเมืองแบบสังคมนิยมที่ไม่มุ่งแสวงหากำไรส่วนเกิน เป็นสังคมแห่งความยุติธรรมและไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ (๒๕๒๖ : ๘๗-๙๒) ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดนี้สื่อให้เห็นว่า ระบบรูปแบบโครงสร้างปัจจัยการผลิตทางวัตถุ มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่ออุปลักษณ์หรือทิศทางของสังคมดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิ : โครงสร้างปัจจัยการผลิตกำหนดทิศทางหรือรูปแบบของสังคมและการเมือง

๒.๑.๔ ความจำเป็นที่ต้องปฏิวัติ

เพื่อสร้างสังคมใหม่ที่มีความเสมอภาค มีความยุติธรรมและเท่าเทียมกัน คาร์ล มาร์กซ์ (Marx, 1988 : 565) เห็นว่า จะเกิดการปฏิวัติขึ้น โดยเหล่ากรรมาสีพจะจัดตั้งรัฐกรรมาสีพที่มีอำนาจเผด็จการเข้าทำลายระบบชนชั้นพร้อมทั้งรัฐของเหล่าชนชั้นในอดีต (Marx and Engels, 1969 : 528) เพราะถ้าไม่มีเป้าหมายที่เด็ดขาดรุนแรงหรือความชัดเจน ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติก็จะล้มเหลวหรือถูกกลืนย้อนกลับกลายเป็นสังคมแบบเก่าเหมือนเดิม คาร์ล มาร์กซ์ ยืนยันความจำเป็นข้อนี้ว่า การบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจและการเมืองจะต้องเป็นระบบรัฐเผด็จการของชนชั้นกรรมาสีพ (the revolutionary dictatorship of the proletariat) (Marx, 1988 : 196) เพราะการได้มาซึ่งอำนาจรัฐอาจได้มาด้วยการอ่อนวอนร้องขอ แต่ได้มาด้วยการต่อสู้เข้ายึดแย่งและยึดอำนาจจากรัฐเก่าด้วยวิธีที่เด็ดขาดและรวดเร็ว การปฏิวัติชนชั้นเป็นทางออกเพียงทางเดียว เพราะถ้าไม่พังทลายชนชั้นทางการเมืองทั้งชั้นก็ไม่สามารถโค่นล้มและยึดอำนาจได้ (คาร์ล

มาร์กซ์ และเฟรเดริก เองเงิลส์, ๑๙๗๒ : ๘๒) ถ้าไม่มีการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองก็ไม่มีทางเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายปัจจัยการผลิตให้กลายเป็นของส่วนรวม (สุวินัย ภรณวลัย, ๒๕๒๙ : ๕๒) ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงสังคมจะเป็นจริงได้ก็จะต้องกระทำการปฏิวัติเท่านั้น ไม่ใช่การต่อสู้ด้วยศีลธรรม

สภาพของสังคมที่ถูกสร้างขึ้นจากความโลภหรือความเห็นแก่ตัว การกดขี่ขูดรีดเอารัดเอาเปรียบในระบบการผลิตแบบทุนนิยมซึ่งเพื่อนมนุษย์กระทำต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คาร์ล มาร์กซ์ จึงพยายามรื้อระบบโครงสร้างสังคมและการเมืองใหม่ โดยเสนอยุทธศาสตร์ คือ การเปลี่ยนถ่ายโครงสร้างปัจจัยการผลิตจากกรรมสิทธิ์ส่วนตัวให้เป็นทรัพย์สินของส่วนรวม ในเวลาเดียวกันก็เพิ่มพลังการผลิตอย่างรีบด่วนและมหาศาล (สุรพงษ์ ชัยนาม, ๒๕๕๓ : ๑๓๗-๑๔๑) ด้วยยุทธวิธีโดยย่อต่อไปนี้

๑) อำนาจอรัฐ รัฐกรรมาสีพจะต้องเป็นเผด็จการและต่อสู้ให้ได้อำนาจอรัฐมาก่อน

๑.๑) หลักบัญญัติ ๑๐ ประการ

ต้องยกเลิกระบบกรรมสิทธิ์และยึดทรัพย์สินหรือมรดกส่วนตัวมาเป็นของส่วนรวม ยกเลิกระบบชนชั้น ตำแหน่งอำนาจหน้าที่หรือสังกัดกรมกองจะต้องถูกแทนที่ด้วยเหล่ากรรมกรผู้ใช้แรงงาน รัฐกรรมมาชีพเป็นผู้มีอำนาจกำหนดขึ้นและผูกขาดระบบทุน การเงินการตลาด และการคมนาคมสื่อสาร รัฐจะต้องลงทุนหรือปรับปรุงและขยายการผลิตไปสู่ชนบท โดยเน้นผสมผสานและสอดคล้องกันระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมเป็นหลัก (คาร์ล มาร์กซ์, เฟรดริกเอนเกลส์, ๒๕๑๗ : ๗๐-๗๑)

๑.๒) การเห็นแก่สังคมส่วนรวมเป็นหลัก

ภายใต้แนวคิดสังคมนิยม สังคมประเทศชาติหรือผลประโยชน์ของสังคมต้องมาก่อนและสำคัญกว่าสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลแม้ว่าคาร์ล มาร์กซ์จะยอมรับภาวะความมีอยู่ของปัจเจกภาวะ (individuality) และสังคมภาวะแต่ปัจเจกภาวะนั้น รัฐจะต้องจัดการหรือควบคุมสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว เพราะจะทำให้คนเอาเปรียบกันรัฐในฐานะที่เป็นของคนส่วนใหญ่จึงมีสิทธิหรือความชอบธรรมในการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชนได้เพื่อให้ได้มาซึ่งความยุติธรรม เพราะความยุติธรรมและความเสมอภาคคือเป้าหมายสูงสุดของสังคมนิยม (มิใช่สิทธิเสรีภาพ) (สมภาร พรหมทา, ๒๕๓๙ : ๖๘-๗๒, ๗๕-๘๐, ๑๑๑-๑๑๖, ๑๓๐, ๑๔๙-๑๕๓) จุดมคติสูงสุดของสังคมนิยม คือการพิทักษ์ความเสมอภาคและความยุติธรรมในสังคมไว้ความยุติธรรมมีพื้นฐานมาจากความเท่าเทียมกันด้านโอกาสในการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ตามความสามารถของตนเท่าที่จะเอื้ออำนวยได้ตั้งนั้นรัฐต้องละเมิดสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลได้ โดยยกเลิกกรรมสิทธิ์และต้องไม่ยอมรับสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว เพราะทรัพย์สินส่วนตัวจะเป็นทุนหรือฐานให้เกิดการกีดกันและการเอาเปรียบคนอื่น เมื่อจัดทรัพย์สินส่วนตัวให้เป็น

ของส่วนกลางแล้วทุกคนย่อมมีโอกาสที่จะทำมาหากินเสมอกัน (๒๕๓๙ : ๕๖, ๑๐๑-๑๐๓, ๑๓๑)

ดังนั้น ความยุติธรรมและเสมอภาคกันจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการผลิตและการแบ่งปัน วัตถุประสงค์ผลิตคือหลักเกณฑ์ตัดสินพื้นฐานของสังคม ทุกคนจึงต้องเป็นผู้ใช้แรงงานและได้ค่าตอบแทนตามผลงาน (อาร์ เอ็น แครูว์ ยันท์, ๒๕๒๖ : ๓๕) หรือตามความสามารถที่เขาทำได้ (from each according to his ability) (Karl Marx, 1969 : 188-189) เมื่อวัตถุประสงค์มีมากพอแล้วสังคมนิยมก็จะก้าวไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ซึ่งปราศจากชนชั้นและไร้รัฐและรัฐกรรมมาชีพจะสลายตัวเองลงเพื่อนำไปสู่การดับสูญของรัฐ (the withering away of the state)(Hampsher, 1993 : 530) คงเหลือไว้แต่การบริหารจัดการวัตถุสิ่งของและการวางรูปแบบขบวนการผลิตที่ลงตัว (Frederick Engels, 1966 : 280-281) เป็นสังคมที่ไม่มีการบังคับกดขี่ขูดรีดหรือการเอารัดเอาเปรียบและมีความเสมอภาคกันอย่างแท้จริงโดยใช้หลักเกณฑ์แจกจ่ายแบ่งปันผลผลิตตามผลงานหรือความสามารถที่เขาทำได้ (from each according to his abilities) ก็จะเปลี่ยนมาเป็นหลักเกณฑ์การแจกจ่ายแบ่งปันผลผลิตตามความจำเป็นของเขา (from each according to his abilities, to each according to his needs) (Marx, 1988 : 319-321)

๒.๒ แนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาในท่ามกลางสังคมที่เหลื่อมล้ำหรือไม่เสมอภาคกัน เพราะเหตุว่าสังคมส่วนใหญ่ได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลแนวคิดของคัมภีร์พระเวททำให้เกิดรูปแบบสังคมที่ไม่สอดคล้องกับธรรมะหรือไม่เอื้อต่อการพัฒนาสติปัญญาความสามารถของมนุษย์พระองค์จึงทรงแสดงเหตุผลหลักการและแนวทางการปฏิรูปสังคมไว้ดังนี้

๒.๑.๑ สังคมพลวัตรในอัครคัมภีร์สุตตร

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายพัฒนาการของมนุษย์และสังคม ทำให้เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง โดยมีสาระสำคัญดังนี้

๑. คนเกิดต้องการนำข้าวสาลีมาเก็บสะสมเป็นของส่วนตัว

๒. แบ่งปันดินแดนและผลผลิตเพื่อสิทธิในการครอบครอง

๓. เกิดคนที่โลภลักขโมยข้าวสาลีของคนอื่น

๔. มีการดักเตือนสั่งสอน ต่อว่านินทา โทษ ประณาม รังเกียจ ต่อสู้ ทำร้ายหรือลงโทษ

๕. เกิดสถานการณ์ทุกข์และวุ่นวาย คนทั้งหลายคิดหาทางแก้ไขด้วยการหาตัวแทนคนกลางโดยว่าจ้างด้วยข้าวสาลี เพื่อให้เป็นผู้ทำหน้าที่ว่ากล่าว ตีเตือน ขบไล่หรือไกล่เกลี่ย ควบคุม ป้องกัน และลงโทษผู้ทำผิด (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๓๑/๙๖-๙๗)

๖. เกิดระบบตำแหน่งอำนาจผู้นำหรือนักปกครองที่เรียกว่ามหาชนสมมติ กษัตริย์ พระราชา

๗. เกิดกลุ่มคนผู้สังเวชและระอาหรือเบื่อหน่ายความชั่วร้ายของมนุษย์จึงชำระล้างบาป อยู่ป่าบำเพ็ญทานที่เรียกว่าพรหมณ์และผู้ออกบวชค้นหลักหาสังขธรรมที่เรียกว่าสมณะ

๘. เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขาย เกิดพ่อค้าวานิชผู้สะสมทุนซึ่งเรียกว่า แพศย์

๙. เกิดระบบศุภกรรมกรแรงงานรับจ้างหรือรับใช้ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๑ : ๑๓๘)

การอธิบายสังคมและการเมืองที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สุตตร แม้ว่าจะไม่พบปฐมเหตุแต่อย่างน้อยก็ชี้ให้เห็นสาเหตุแรกเริ่มของสังคม คือ ต้องการครอบครองวัตถุผลผลิตต่างๆ ซึ่งทำให้รูปแบบของสังคมวัฒนธรรมประเพณี และการเมืองการปกครองแบบวรรณะตามมา

๒.๑.๒ สังคมแห่งชนชั้นสภาพสังคมใน

สมัยพุทธกาลตกอยู่ภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับระบบวรรณะ ซึ่งเป็นหลักการที่ยึดถือตระกูลหรือชาติกำเนิดของมนุษย์ว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างวรรณะทั้ง ๔ จากอวัยวะต่างๆ ของร่างกายของพระองค์คือ พรหมณ์จากพระโอษฐ์ กษัตริย์จากพระพาหา ไวศยะจากพระเพลและศุทราจากพระบาท (ปรีชา ช้างขวัญยืน, ๒๕๒๙ : ๒๐) พระพรหมยังกำหนดภาระหน้าที่หรือรูปแบบการดำเนินชีวิต พร้อมทั้งกำหนดสิทธิและเสรีภาพไว้อย่างชัดเจนและตายตัวว่า กษัตริย์มีหน้าที่ปกครองพรหมณ์มีหน้าที่ศึกษาพระเวท แพศย์มีหน้าที่ค้าขาย ศุทรมีหน้าที่รับใช้วรรณะทั้ง ๓ (Radhakrishnan, 1929 : 111-112, ที. ดับบลิว. ริสเดวิดส์, ๒๕๑๕ : ๙๙-๑๐๐, พระเทพเวที, ๒๕๓๒ : ๑๕๙-๑๖๐)

พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการยึดวรรณะและชาติกำเนิดทรงเปลี่ยนให้หันมายึดธรรมเป็นหลัก เช่น ใช้หลักกรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินคน กล่าวคือ บุคคลเป็นผู้ประเสริฐเป็นผู้เลวทรามเพราะเกิดในตระกูลสูง เพราะความเป็นผู้มีวรรณะอันยิ่งเพราะความเป็นผู้มีโภคะมากก็หาไม่ (แต่เป็นผู้ประเสริฐเพราะ) เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ (ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๓๗-๔๓๘/๕๔๘-๕๕๐) เป็นนัยยะที่แสดงถึงความเลวหรือประเสริฐอยู่ที่การกระทำ วรรณะชาติกำเนิดมิได้มีเครื่องวัดคุณค่าหรือตัดสินความแตกต่างว่ามนุษย์คนไหนดี คนไหนชั่วใครชั่ว ที่แท้แล้ว ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว (ขุ.ชา.ทุก. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.) นี่คือหลักความเสมอภาคของมนุษย์ คือ หากประพฤติกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ได้เหมือนกันหมด

๒.๑.๓ ระบบเศรษฐกิจเนื่องจาก

โครงสร้างทางสังคมออกแบบตามเงื่อนไขของระบบวรรณะทำให้ชนชั้นสูงเป็นมีผู้มีสิทธิมีโอกาสดที่จะครอบครอง

เศรษฐกิจหรือขึ้นนำการเมืองและการศึกษา ส่วนชนชั้นต่ำจะถูกกดขี่ ถูกครอบงำและถูกเอารัดเอาเปรียบทั้งด้านสิทธิและโอกาสไม่มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง (ชาลวกัสนัยบุระ, ๒๕๑๗ : ๒๔) ดังที่ท่านบัณฑิตเนห์รุเคยกล่าวถึงสภาพของศูทรไว้ว่าพวกศูทรนั้นยากจนไร้สมบัติ แม้แต่ผ้าจะห่มกายก็ยังมี ไรที่อยู่อาศัยอดอยากทุกข์ทรมาน (Thomas, 1975 : 78) คนวรรณะต่ำจึงไม่สามารถพัฒนาตนเองได้เพราะโครงสร้างสังคมไม่เท่าเทียมกัน ไม่มีเสรีภาพ ไม่มีโอกาสในการพัฒนาสติปัญญาความสามารถของตนเอง (พระศรีปริยัติโมลี, ๒๕๔๓ : ๙๘) เพื่อการแก้ปัญหาของสังคมเก่าดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงออกแบบสังคมใหม่ให้เป็นสังคมที่พึ่งพาสติปัญญาความสามารถและการกระทำของตนเองโดยยึดธรรมเป็นหลัก

โดยรวม พระพุทธเจ้าได้ปฏิวัติและปฏิรูปสังคมด้วยชุดคำสอนใหม่ เพื่อปลดปล่อยมนุษย์ให้พ้นจากการตกเป็นเหยื่อและการถูกครอบงำ ในที่สุดก็เกิดสังคมใหม่ที่เรียกว่า สังคมพุทธบริษัท ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ สังคม กล่าวคือ

ก. สังคมอุบาสกอุบาสิกา

สังคมอุบาสกอุบาสิกาหรือสังคมฆราวาสทรงกำหนดเงื่อนไขเพื่อการอยู่ร่วมกันเพียงสี่ล ๕ โดยทรงเน้นให้ยึดถือธรรมเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเช่นด้านเศรษฐกิจ พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักธรรมเพื่อการแสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยสติปัญญาความสามารถของตน เพื่อให้การสะสมเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว โดยแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

ขั้นที่ ๑ การแสวงหาและรักษาทรัพย์

๑. หลักการที่จะทำให้ร่ำรวยคือ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ ได้แก่

๑. อุฏฐานสัมปทาต้องขยันหมั่นเพียร
๒. อารักขสัมปทา ต้องรู้จักเก็บรักษา
๓. กัลยาณมิตตตาต้องรู้จักเสวนา

คบหาคนดี

๔. สมชีวิตาต้องรู้จักใช้จ่ายให้เหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๔๘ : ๑๑๖)

๒. หลักการที่จะทำให้วงศ์ตระกูลมั่นคง คือ กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ ได้แก่

๑. นัฏฐควเสนา รู้จักหาของใหม่มาไว้
๒. ชินณปฏิสังขรณารู้จักซ่อมแซมของเก่า
๓. ปริมิตปานโภชนา รู้จักประมาณในการใช้
๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนาตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๔๘ : ๑๑๖)

๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนาตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๔๘ : ๑๑๖)

ขั้นที่ ๒ การบริหารจัดการทรัพย์

หลักโศควิภาค ๔ (โศคาทียะ) ต้องจัดสรรแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือ

๑. เอเกน โสเค ภุญฺเขยฺย แบ่ง ๑ ส่วนเพื่อสงเคราะห์ทิศทั้ง ๖

๒. ทวิหิ กมมํ ปโยชเยยฺยแบ่ง ๒ ส่วนเพื่อลงทุนประกอบการงาน

๓. จตุตถญจ นิราเปยฺย แบ่ง ๑ ส่วน เก็บออมไว้ใช้ในคราวจำเป็น^๔

ขั้นที่ ๓ การใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์

๑. เลี้ยงดูสังคมตามหลักทศ ๖ (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒)

^๔ ภาษีไทยโบราณจัดสรรทรัพย์ไว้ ๕ ส่วน คือใช้หนี้เก่า (บิดามารดา), ใส่ปากงูเห่า (สามภรรยา), ฝังดินไว้ (ทำบุญ), ทิ้งลงเหว (ใช้จ่ายประจำวัน), ให้เขาเฝ้า (ลูกหลานญาติมิตร) (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๔๘ : ๑๒๗-๑๒๘)

๒. สงเคราะห์และเลี้ยงดูสังคมตามหลัก

พลีกรรม ๕ คือ สงเคราะห์ญาติ, ต้อนรับแขก, ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย, เสียภาษีอากร, ทำบุญอุทิศให้เทวดา (อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.)

๓. สงเคราะห์และเลี้ยงดูสังคมตามหลัก

สังคหัตถุ ๔ คือ ทาน, ปิยวาจา, อุตถจริยา, สมานัตตา (อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐)

ในเชิงเศรษฐกิจสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ชาวพุทธต้องเป็นคนฉลาดขยันขันแข็งในการแสวงหาทรัพย์ รู้จักถนอม ตื่นตัว และต่อสู้เพื่อทำมาหากิน และทรงสอนให้รู้จักใช้สอยทรัพย์อย่างประหยัดและให้เป็นประโยชน์ เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยากและเพื่อก้าวไปสู่สังคมแห่งอิสรภาพด้านเศรษฐกิจ ซึ่งทั้งหมดก็คือ การพึ่งตัวเองแรงตนเองตัวอย่างหลักธรรมบ่งบอกว่า โครงสร้างสังคมของอุบาสกอุบาสิกาไม่ปรากฏว่ามีแนวคิดเป็นสังคมนิยมเพราะเป็นหลักธรรมหรือแนวคิดที่ส่งเสริมให้คนมีอิสระเสรีในการแสวงหาทรัพย์และครอบครองทรัพย์เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว

ข. สังคมสงฆ์

สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงส่งเสริมการแสวงหาทรัพย์หรือการครอบครองทรัพย์สินไว้เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวเหมือนสังคมอุบาสกอุบาสิกา โดยทรงกำหนดศีลข้อห้ามไว้ถึง ๒๒๗ ข้อ เพื่อให้สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่มุ่งขัดเกลาทางด้านจิตใจ ความเป็นสังคมที่พิเศษนี้เองจึงทำให้โครงสร้างของสังคมสงฆ์ในบางมิติตั้งอยู่บนกรอบของแนวคิดสังคมนิยม คือ ปราศจากระบบชนชั้นวรรณะและความเหลื่อมล้ำสูงต่ำของสังคมการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานเดียวกันไม่มีข้อยกเว้น ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ใดครอบพระวินัยจึงได้กลายมาเป็นพุทธวิธีหรือเครื่องมือที่สำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติสังคมในรูปของสังคมสงฆ์ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

๒.๑.๔ การปฏิบัติสังคม

พุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้ในการปฏิบัติหรือเปลี่ยนถ่ายสังคมฆราวาสไปเป็นสังคมสงฆ์นั้นมีรูปแบบหรือโครงสร้างที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดสังคมนิยมซึ่งเป็นแนวคิดที่มีลักษณะเป็นยุทธวิธีและมีเป้าหมายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ๖ ประการ ดังนี้

๑) หลักสันติวิธีพระองค์ไม่ทรงทำลาย

หรือบังคับขู่เข็ญสังคมเก่าในเชิงกายภาพ แต่ทรงเปลี่ยนถ่ายหรือสร้างสังคมใหม่ด้วยวิธีการอุปสมบท ๘ วิธี (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๑ : ๕๖๗-๕๖๘) ตามความสมัครใจหรือยินยอมที่จะปฏิบัติตามหลักสันติวิธีหรือการต่อสู้ด้วยหลักเกณฑ์แห่งศีลธรรมนี้เป็นยุทธวิธีที่แตกต่างกับทฤษฎีการปฏิวัติสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซอย่างสิ้นเชิง ทำให้เห็นว่าโลกของสังคมนิยมมีรูปแบบ ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่หลากหลายและเป็นมากกว่าที่เราเคยเห็น

๒) หลักเผด็จการโดยธรรมหรือธรรม

ราชาพระองค์ทรงใช้ความเป็นผู้นำปัจเจกชนเพื่อกำหนดลักษณะหรือทิศทางของสังคมสงฆ์ ทรงมีอำนาจสูงสุดในการปกครองในการบัญญัติและเพิกถอนพระวินัยโดยแบ่งเป็น ๒ ระยะ กล่าวคือ

ก) ระยะที่ ๑ หลังจากตรัสรู้ทรงใช้

กรอบแนวคิดแบบอัตตาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราช เพราะเป็นระยะแรกจำเป็นต้องอาศัยความสามารถหรือศักยภาพส่วนตัวในฐานะผู้นำ พระพุทธเจ้าทรงเป็นศูนย์รวมของอำนาจทั้งหมด ทรงวางรูปแบบวิธีการบริหารจัดการทรงกำหนดเป้าหมายทิศทางบทบาทภาระหน้าที่ของสังคมสงฆ์ ทรงบัญญัติแก้ไขหรืออธิบายปรับปรุงพระธรรมวินัยทั้งหมดเป็นความเด็ดขาดโดยอำนาจตัดสินพระทัยเป็นที่ยุติภายใต้อำนาจของพระพุทธเจ้าเพียงรูปเดียวในฐานะธรรมราชา เป็นการปกครองในรูปแบบผู้นำปัจเจกชนเพียงแต่เป้าหมายหรือผลของการกระทำนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อสังคมสงฆ์ส่วนรวม พุทธทาสก็ยืนยันว่า

พระพุทธเจ้าทรงมีอุดมคติเป็นสังคมนิยม แต่วิธีปฏิบัติเป็นเผด็จการ (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๘ : ๓๐-๓๓, ๑๐๒, ๑๔๔) การที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อำนาจเด็ดขาดในการตัดสินพระทัยก็มีลักษณะเหมือนการใช้อำนาจเด็ดขาดของคณะรัฐกรรมาชีพที่กำหนดบทบัญญัติ ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นวิธีการที่ต้องทำและต้องเด็ดขาดจึงจะเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมใหม่ได้ ดังนั้น เผด็จการคณะรัฐกรรมาชีพ ก็คือ เผด็จการพระพุทธเจ้า เพียงแต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงใช้รูปแบบของคณะกรรมากรรมเท่านั้น

ข) ระยะที่ ๒ ช่วงใกล้ปรินิพพาน

เมื่อระบบรูปแบบแห่งพระธรรมวินัยที่ปฏิบัติในระยะที่ ๑ ลงตัวสมบูรณ์พร้อมแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงสละฐานะบพบาท และอำนาจของพระองค์ทั้งหมดให้แก่สงฆ์ โดยไม่ได้ทรงตั้งทายาท กล่าวคือ ไม่ได้ให้สงฆ์มาติดยึดที่ตัวปัจเจกชนหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทรงมอบให้สังคมสงฆ์มีสิทธิ์มีอำนาจที่ขึ้นต่อกันและกันภายใต้กรอบพระธรรมวินัยที่ทรงวางเอาไว้เป็นธรรมนูญ ดังนั้น ในเชิงโครงสร้างอำนาจของสังคม แนวคิดสังคมนิยมจึงได้ปรากฏชัดเจนเมื่อสังคมสงฆ์ได้หลุดจากร่มเงาของพระพุทธเจ้า กล่าวคือ สังคมสงฆ์ไม่ปรากฏมีปัจเจกบุคคลที่จะเข้ามาปกครองขึ้นหรือแอบอ้างนำไปบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มตน สังคมสงฆ์จึงดำรงอยู่ได้ด้วยการอาศัยสถานะความเป็นสังคมหนึ่งเดียวที่ปฏิบัติเหมือนกันหมด เมื่อภิกษุทุกรูปมีส่วนร่วมและภาระหน้าที่ในกิจกรรมของสังคมสงฆ์ ผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมจึงสำคัญมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวและทั้งยังเป็นสังคมที่ปราศจากการขูดรีดเอารัดเอาเปรียบกันปราศจากชนชั้นวรรณะ ในที่สุดสังคมสงฆ์ก็กลายเป็นสังคมที่มีแต่การบริหารไม่มีรัฐหรือบุคคลผู้นำเข้ามาปกครองครอบงำและสร้างความอึดอัดตึงเครียด

๓) หลักพระวินัยหรือหลักธรรมบัญญัติสูงสุด

พระพุทธเจ้าทรงใช้กรอบข้อบังคับหรือหลักเกณฑ์ที่ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามเหมือนกันหมด เช่นบัญญัติให้

สังคมสงฆ์กระทำการกราบไหว้ การลูกรับอัญชลีกรรม สามิจิกรรม อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศตามลำดับพรรษา (วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๑/๑๒๕-๑๒๖.) ไม่มีข้อยกเว้น ไม่มีผู้ใดสามารถอ้างสิทธิ์ในยศฐานันตาคักดิ์หรือในหน้าที่การงานหรือเชื้อชาติเผ่าพันธุ์และวงศ์ตระกูลหรือเครือญาติใดๆ ทั้งสิ้นสังคมสงฆ์จึงไม่ตกอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมครอบงำหรือสั่งการของผู้นำในฐานะที่เป็นบุคคลเป็นสังคมที่อิสระปราศจากสังกัดกรมกอง ไม่ได้เป็นสังคมที่คอยรับใช้ในนามตราสัญลักษณ์หรืออยู่ภายใต้ลิขสิทธิ์ร่มาเงาของชนชั้นใด

๔) หลักทรัพย์สินของสงฆ์ ทรงบัญญัติ

พระวินัยให้สงฆ์ทุกรูปจะต้องใช้สอยทรัพย์สินส่วนตัวเพียงอัฐบริขาร ๘ อย่างประหยัดและเท่าที่จำเป็นมีลหุภัณฑ์และครุภัณฑ์ที่เป็นทรัพย์สินกองกลางของสงฆ์ซึ่งให้ยืมใช้ชั่วคราว (กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ๒๕๔๓ : ๑๔๒-๑๔๔) ไม่ให้สะสมส่วนเกินหรือครอบครองไว้เป็นสมบัติส่วนตัว มีระบบกองคลัง และตัวแทนสงฆ์ในการดูแลรักษาและแจกจ่ายแบ่งปัน (วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๒/๒๐๓, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๗/๑๓๕.) การห้ามสะสมสมบัติส่วนเกินก็เพื่อให้ภิกษุรูปอื่นมีสิทธิ์ มีโอกาส มีอำนาจเท่าเทียมกันที่จะใช้ประโยชน์หรือเป็นเจ้าของร่วมกันและเป็นการปรับฐานเศรษฐกิจของภิกษุแต่ละรูปให้เท่าเทียมกันในสัดส่วนแนวราบ^๕ ภิกษุรูปใดต้องการใช้สอยทรัพย์สินจะมากหรือน้อย จำเป็นหรือรีบด่วนต้องได้รับอนุญาตหรือพิจารณายินยอมจากตัวแทนสงฆ์ ตัวแทนสงฆ์มีอำนาจเด็ดขาดในการพิจารณาตามสภาพเงื่อนไขของแต่ละบุคคล

^๕ ก่อนที่จะบวช บุคคลต้องสละฐานะ ยศ ตำแหน่งหน้าที่ความเป็นเครือญาติ วงศ์ตระกูล และทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวให้หมดต้องไม่มีครอบครัว คือ ต้องสละบ้านเรือนนอกบวชเป็นอนาคาริก (ดูเพิ่มเติมใน สมเด็จพระญาณสังวร, ๒๕๔๖ : ๒-๓), ที.สี (ไทย) ๙/๑๙๔/๖๕-๖๗, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๔/๑๙-๒๒,

แล้วแจกจ่ายหรือแบ่งปันตามความต้องการหรือตามความจำเป็น

๕) สังคมภาวะสังคมสงฆ์เป็นสังคมรวมหมู่ที่ภิกษุในฐานะปัจเจกจะต้องสละความเห็นแก่ตัว ต้องให้ความสำคัญความเคารพยำเกรง และเห็นคุณค่าของสังคมส่วนรวมมากกว่าตัวบุคคล โดยหลักการแล้วสังคมสงฆ์ต้องมีจิตสำนึกแห่งการเสียสละและการสร้างประโยชน์สุขต่อผู้อื่น ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๖/๔๖-๔๗) “พระสุตตหรือวินัยของพระสุตตเมื่อดำรงอยู่ในโลกพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลคนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” (อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๖๐/๒๒๓) “ภิกษุทั้งหลายพราหมณ์และคหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น แก่พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้น” (ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖)

๖) ระบบการบริหารจัดการสังคมสงฆ์มีพระวินัยเป็นกรอบที่กำหนดไว้ตายตัวและสมบูรณ์แบบที่ยังอยู่เหนือตัวบุคคล เวลา และสถานที่ สงฆ์ผู้มีหน้าที่ในการบริหารจัดการ เช่น อุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธีวิหาริก อันเตวาสิกและระบบวัตร (วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖-๗๔/๘๒-๑๑๖) เป็นเพียงผู้ปฏิบัติหรือหลักดำเนินการตามพระวินัยที่ได้บัญญัติไว้แล้วเท่านั้น เป็นเพียงผู้ทำหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกหรือประโยชน์สุข กล่าวคือ มีหน้าที่คอยอบรมสั่งสอนหรือปกป้องดูแลรักษาเพื่อความสงบเรียบร้อยดังงาม ไม่ใช่ฐานะตำแหน่งผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดในชั้นสังคมอำนาจสูงสุดยังคงเป็นของสงฆ์ทั้งหมดเช่นเดิม

๒.๓. แนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทภายใต้กรอบแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์

รูปแบบแนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเป็นชุดแนวคิดที่มีจุดเริ่มต้นไม่ต่างไปจากแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ เพียงแต่ตัวอย่างและเหตุการณ์พร้อมทั้งช่วงของกาลเวลาที่ยกมาอธิบายอาจแตกต่างกันได้บ้างดังนี้

๒.๓.๑ สังคมพลวัตร

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายลักษณะของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งหรือมีลักษณะของอนิจจังตามกฎไตรลักษณ์สังคมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากการถลันถานของพระเจ้าหรือจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือมนุษย์แต่อย่างใดรูปแบบสังคมและการเมืองก็เป็นสิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้นดังในอัครคัมภีร์สูตรสะท้อนให้เห็นว่า วัตถุหรือผลผลิตโดยธรรมชาติแล้วไม่มีใครเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ วัตถุหรือผลผลิตเป็นมูลเหตุของการก่อเกิดสังคมบรรพกาล สังคมทาส สังคมศักดินาถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าจะไม่ได้ทำนายการเกิดขึ้นของสังคมอนาคต คือ สังคมนายทุนอุตสาหกรรมและสังคมนิยมหรือสังคมคอมมิวนิสต์ไว้ก็ตาม แต่อย่างน้อยก็สะท้อนให้เห็นความเป็นอนิจจังหรือการเปลี่ยนแปลงของสังคมว่ามีอยู่จริงนอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นว่า แนวคิดสังคมนิยมไม่ต้องรอคอยให้เวลาและสถานที่ที่พร้อมเสียก่อน กล่าวคือ ระบบสังคมนิยมสามารถเกิดขึ้นได้แม้ในยุคกสิกรรม ระบบศักดินา (สมบูรณาญาสิทธิราชย์) และระบบทุนนิยม (ประชาธิปไตย) เพราะหัวใจของระบบ คือ โครงสร้างปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนกลาง การผลิตและการแบ่งปันภายใต้ความเป็นเจ้าของร่วมกัน

ในอัครคัมภีร์สูตรวัตถุหรือผลผลิต เช่น ข้าวสาธิตตามธรรมชาติ เป็นต้น ได้เผยให้เห็นความจริงของพัฒนาการแห่งโครงสร้างทางสังคม โดยย่อ คือ

แผนผัง : พัฒนาการของสังคมชนชั้นวรรณะ

๒.๓.๒ สังคมแห่งชนชั้น เรื่องชนชั้นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ทั้งพระพุทธเจ้าและคาร์ล มาร์กซ์ต่างเห็น สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ๓ ประเด็น ต่อไปนี้

๑. ชนชั้นมีอยู่จริงในสังคม
๒. ชนชั้นสร้างความทุกข์ยากเดือดร้อนและความอยุติธรรม
๓. ชนชั้นมีธรรมชาติแห่งการครอบงำเป็น ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมและการเมือง คือ เป็นระบบที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสติปัญญาความสามารถของมนุษย์

ดังนั้นในโครงสร้างของสังคมสงฆ์จึงไม่ปรากฏผู้นำในเชิงปัจเจก โดยรวมเห็นได้ว่าในสังคมสงฆ์ นั้น พระธรรมวินัยเป็นหัวใจสำคัญสูงสุดดุจดังพระศาสดา ดังที่ทรงตรัสว่า “อาณนท...ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็น ศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔-๑๖๕) พระพุทธเจ้ามิได้ทรงแต่งตั้งใครเป็นศาสดาแทน พระองค์มิได้มอบอำนาจการปกครองไว้ที่พระสาวกรูปใด รูปหนึ่งแม้ว่าพระสาวกนั้นจะมีคุณสมบัติ มีปัญญาความสามารถเพียงใดก็ตาม ดังพุทธดำรัสว่า “เทวทัต แม้แต่

สาวีบุตรและโมคคัลลานะเรายังไม่มอบภิกษุสงฆ์ให้ เรา
จะมอบภิกษุสงฆ์ให้เธอซึ่งเป็นคนต่ำช้า บริโภคปัจจัย
คุดจลินน้ำลายได้อย่างไรเล่า” (วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๖/๑๘๑)
ผู้วิจัยเห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะให้ใครมาทำหน้าที่
หรือดำรงสถานะต่อจากพระองค์ จัดเป็นการสลายอำนาจ
ผู้นำในฐานะชนชั้นปกครองรูปแบบหนึ่ง

ส่วนประเด็นด้านระบบเศรษฐกิจและการ
ปฏิบัติสังคมผู้วิจัยขอรวมสรุปวิเคราะห์ไว้ในคราวเดียวกัน
เนื่องจากสังคมสงฆ์มีระบบโครงสร้างที่เป็นไปเพื่อการกำจัด
หรือยกเลิกระบบชนชั้นวรรณะ ยกเลิกระบบทรัพย์สิน
ส่วนตัวด้วยการหันมาใช้ระบบทรัพย์สินของสงฆ์ส่วนรวม
ร่วมกัน แต่อีกด้านหนึ่งทำให้สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่ยากจน
ที่สุด (ปริชา ช้างขวัญยืน, ๒๕๔๐ : ๓๐, ๓๗, ๘๘, ๙๐, ๙๑,
๑๐๓) เพราะพระองค์ไม่ทรงให้พระสงฆ์สะสมส่วนเกิน ทรง
ให้มีทรัพย์สินส่วนตัวเพียงเท่าที่จำเป็น รูปแบบของสังคม
สงฆ์เกิดจากแนวคิดสังคมนิยมหรือไม่ พระพุทธเจ้าไม่ได้

ทรงปฏิเสธหรือยอมรับว่ามีพระทัยเช่นนั้น แต่ผู้วิจัยเห็นว่า
ผลลัพธ์ของพระวินัยหรือรูปแบบสังคมสงฆ์ที่ทรงออกแบบ
เอาไว้มีส่วนที่สอดคล้องกับลักษณะอุดมการณ์ของ
แนวคิดสังคมนิยมอย่างชัดเจน ซึ่งก็ตรงกับท่านพุทธทาสที่
ยังยืนยันว่า เจตนาของพระพุทธศาสนาย่อมเป็นสังคมนิยม
พระพุทธเจ้ามีอุดมคติเป็นสังคมนิยม แต่วิธีปฏิบัติเป็น
เผด็จการ แม้กระทั่งอุดมคติของพระโพธิสัตว์ก็ต้องการช่วย
เหลือผู้อื่น แม้ชีวิตก็เสียสละได้เพราะเห็นแก่สังคม (พุทธ
ทาสภิกขุ, ๒๕๔๘ : ๓๐-๓๓, ๑๐๒, ๑๔๔)

ผู้วิจัยพบว่า แนวคิดสังคมนิยมปรากฏชัด
ในโครงสร้างของสังคมสงฆ์ ซึ่งมีบางลักษณะที่ทฤษฎีของ
คาร์ล มาร์กซ์ ไม่สามารถสร้างได้หรือพัฒนาไปไม่ถึง ส่วน
แนวคิดสังคมนิยมนั้น ทั้งความคิดของคาร์ล มาร์กซ์และ
พุทธปรัชญามีทั้งส่วนที่เหมือนและส่วนที่แตกต่างย้อนแย้ง
กันดังนี้

ตารางที่ ๑ แนวคิดสังคมนิยมทั้ง ๒ สำนักโดยภาพกว้าง

แนวคิด	คาร์ล มาร์กซ์	พุทธปรัชญา
๑. สังคมภาวะมาก่อน ปัจเจกภาวะ	จัดการเศรษฐกิจระบบส่วนรวม เพื่อ ความเสมอภาคกันด้านวัตถุดิบผลิต (ระดับสังคมโลกียะ)	๑. ใช้ระบบทรัพย์สินของสงฆ์ (ระดับสังคม โลกียะ) ๒. เสียสละและอุทิศตนเพื่อสังคมส่วนรวมให้ ความสำคัญเคารพบูชาและยำเกรงต่อ คณะสงฆ์ส่วนรวมเป็นหลัก (ระดับสังคม โลกุตระ)
๒. ประโยชน์ส่วนรวม	๑. มุ่งสร้างประโยชน์ผู้อื่นก่อน ๒. ได้รับประโยชน์ตนในภายหลัง	๑. สร้างประโยชน์ตน ๒. สร้างประโยชน์ผู้อื่น ๓. สร้างทั้งประโยชน์ตนและผู้อื่น
๓. การต่อสู้, การปฏิวัติ	ต่อสู้ไม่จำกัดวิธีการ, เผด็จการได้ทุก รูปแบบ	๑. การต่อสู้ต้องอยู่ในกรอบศีลธรรม ๒. ยินยอมให้ละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนตัวได้แต่ ต้องใช้สันติวิธี แม้จะเผด็จการก็เผด็จการ โดยธรรม
๔. ยุติธรรม, เท่าเทียม	แบ่งปันวัตถุดิบผลิตเท่าเทียมกัน	ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งพระธรรมวินัยที่กำหนด ไว้เป็นมาตรฐานเดียวกัน
๕. สิทธิ, เสรีภาพ	สิทธิและเสรีภาพ รัฐเป็นผู้อนุญาตหรือ กำหนดขอบเขต	สิทธิและเสรีภาพต้องเป็นไปภายใต้กรอบหรือ ขอบเขตแห่งพระวินัยที่เท่านั้น
๖. ผู้นำสังคม	๑. ชั้นสังคมนิยม ผู้นำ คือ คณะรัฐ กรรมาชีพ ๒. ชั้นสังคมคอมมิวนิสต์ รัฐล่มสลายหรือ สังคมไร้รัฐ	๑. ระยะที่ ๑ ผู้นำ คือ พระพุทธเจ้า ๒. ระยะที่ ๒ ผู้นำ คือ พระธรรมวินัย
๗. อำนาจหน้าที่	๑. ชั้นสังคมนิยมอำนาจอธิปไตยอยู่ที่ คนภาวะ คือ คณะ พรรค หรือรัฐ ชนชั้นกรรมาชีพ ๒. ชั้นสังคมคอมมิวนิสต์ อำนาจอธิปไตย อยู่ที่สังคมภาวะ คงเหลือแต่รูปแบบ คณะกรรมการหรือผู้ทำหน้าที่บริหาร จัดการ	๑. ระยะที่ ๑ อำนาจอธิปไตยอยู่ที่พระพุทธเจ้า ๒. ระยะที่ ๒ อำนาจอธิปไตยอยู่ที่สังคมภาวะ ได้แก่ สังคมสงฆ์ทั้งหมด

ตารางที่ ๑ แนวคิดสังคมนิยมทั้ง ๒ สำนักโดยภาพกว้าง (ต่อ)

แนวคิด	คาร์ล มาร์กซ์	พุทธปรัชญา
๘. อำนาจสูงสุด	รัฐกรรมาชีพมีอำนาจสูงสุดเป็นผู้วางแผนตัดสินใจ ชี้นำแนวทางปฏิบัติ บังคับควบคุมและดำเนินงาน อำนาจรวมศูนย์มาจากส่วนกลางหรือส่วนบน	พระธรรมวินัยเป็นหัวใจหรือเป็นธรรมนูญสูงสุด เป็นเครื่องวัดแนวทางปฏิบัติและตัดสินที่ยุติเด็ดขาด
๙. ทรัพย์สิน	รัฐกรรมาชีพเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทั้งปวงในฐานะเป็นตัวแทนของสังคม	สงฆ์ทั้งปวงเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของสงฆ์
๑๐. สังคมชนชั้น	มุ่งสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกันในเชิงวัตถุเศรษฐกิจ	มุ่งสร้างความเสมอภาคกันในเชิงศีลธรรม
๑๑. แนวทางปฏิบัติ	รัฐที่มีอำนาจรวมศูนย์เป็นผู้กำหนดแนวทางปฏิบัติ	พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือกำหนดไว้แล้วเป็นแนวทางปฏิบัติ
๑๒. เป้าหมายสังคม	๑. ผลิตเพื่อใช้สอยให้เพียงพอและทั่วถึง ๒. รัฐเป็นผู้กำหนดและแจกจ่ายผลผลิตตามความสามารถความเหมาะสมหรือตามความจำเป็น ๓. สังคมก้าวพ้นการดิ้นรนแสวงหาวัตถุ	๑. ไม่มุ่งเน้นการผลิตและการแสวงหาทรัพย์สินใช้ทรัพย์สินเท่าที่จำเป็น ๒. สงฆ์เป็นผู้สละแจกจ่ายแบ่งปันส่วนเกินเข้ากองกลางเพื่อให้สงฆ์รูปอื่นที่ขาดแคลนได้ใช้ประโยชน์ ๓. สังคมไม่มีการแก่งแย่ง ก้าวพ้นการยึดติดวัตถุ

เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้นผู้วิจัยขอสรุปแนวคิดสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ์กับแนวคิดสังคมนิยมที่ปรากฏในสังคมสงฆ์ทั้งส่วนที่เหมือนกันส่วนที่แตกต่างกันส่วนที่แนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ไปไม่ถึงธรรมชาติของสังคมที่แตกต่างกันและภาวะความย้อนแย้งของสังคมนิยมในสังคมสงฆ์รวม ๕ ประเด็น ดังนี้

๑. แนวคิดสังคมนิยมที่เหมือนกัน

- ๑.๑ สังคมภาวะสำคัญกว่าปัจเจกภาวะ
- ๑.๒ มุ่งสลายระบบชนชั้นวรรณะและระบบกรรมสิทธิ์
- ๑.๓ มุ่งกำจัดความเหลื่อมล้ำและการกดขี่บังคับควบคุม
- วิธีภายใต้กรอบแห่งศีลธรรม
- จิตนิยม

๑.๔ มีเกณฑ์ปฏิบัติเป็นมาตรฐาน

- ๑.๕ ใช้ระบบทรัพย์สินส่วนกลาง
- ๑.๖ คงเหลือไว้แต่ระบบบริหารจัดการ

๒. แนวคิดที่แตกต่างกัน

- ๒.๑ พุทธศาสนาปฏิวัติสังคมด้วยสันติ
- ๒.๒ พุทธศาสนาชี้นำสังคมด้วยหลักปัญญา (เหตุผล) และหลักศรัทธาในมิติของศาสนาแห่ง

๒.๓ พุทธศาสนาเลือกใช้ยุทธวิธีทั้ง ปฏิวัติ (ปฏิเสธ) และปฏิรูป (ผสมผสานหรือประนีประนอม)

๒.๔ ไม่ปรากฏว่ามีสังคมใหม่ที่ส่งต่อจากสังคมสงฆ์

๒.๕ ลำดับสังคมประวัติศาสตร์มีการย้อนกลับในสังคมพุทธศาสนา (ระบบอุปถัมภ์, สมณศักดิ์)

๓. แนวคิดสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ์ที่พัฒนาไปไม่ถึง

ผู้วิจัยพบว่า ระดับสังคมในพุทธปรัชญามีลักษณะซับซ้อนกว่าสังคมของคาร์ล มาร์กซ์ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๓.๑ สังคม ๒ ระดับ คือ สังคมโลกียะ คือ สังคมผู้ยังต้องครองเรือน (วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๓๐/๑๖๘.) พระพุทธเจ้าไม่ทรงนำระบบทรัพย์สินส่วนกลางมาใช้กับสังคมผู้ครองเรือน แต่ทรงมุ่งให้ผู้ครองเรือนต้องมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัว และสังคมโลกุตระคือ สังคมของพระสงฆ์ผู้ขัดเกลาจิตใจ มีศีลถึง ๒๒๗ ข้อและแตกต่างกับนักบวชในศาสนาอื่นถึง ๒๖ ประการในเรื่องการเลี้ยงชีพโดยย่อก็คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักการรับทองเงินธัญชาติและเนื้อดิบ เว้นขาดจากการรับทาสแพะ แกะไก่ สุกร ช้างโคม้าลาเนาไรเว้นขาดจากการเป็นทาสและการรับใช้เว้นขาดจากการซื้อขาย โกง รับสินบน จ้องจำ ดีชิง ปล้น ขู่^๖ นำสังเกตว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงนำระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวของอุบาสกอุบาสิกามาใช้กับสังคมสงฆ์ แต่ทรงนำระบบทรัพย์สินส่วนกลางมาใช้แทน

๓.๒ สุข ๒ ระดับ คือ สามีสุขสุขที่อิงอามิสและ นิรามิสสุขสุขที่ไม่อิงอามิส (อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๔/๑๐๓)

^๖ เรื่องทรัพย์สินส่วนตัว เช่น ภิกษุรับเองก็ตีใช้ให้ผู้อื่นรับก็ตี ซึ่งทองและเงินหรือยืนตีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตนต้องนิสัสคคิยาปจัตติย (กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ๒๕๓๕ : ๗; ที.สี. (ไทย) ๙/๘-๑๐/๓-๕)

๓.๓ ประโยชน์ ๓ ระดับ คือประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งตนและผู้อื่น

๑. อัตตัตถะประโยชน์ตน คือ การมุ่งสร้างที่พึ่งหรือความมั่นคงให้แก่ตนเอง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “บุคคลไม่ควรให้ประโยชน์ตนเสียไปเพราะประโยชน์คนอื่นแม้มาก เมื่อรู้ประโยชน์ตนแล้ว ก็ควรชวนชวายเป็นประโยชน์ตน”^๗ (จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๖/๘๔)

๒. ปัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น คือ การมุ่งสร้างที่พึ่งหรือความมั่นคงให้แก่คนอื่น เป็นการใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเราเพื่อช่วยเหลือ สร้างประโยชน์สุขหรือเป็นที่พึ่งแก่คนอื่น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๖/๔๖-๔๗)

๓. อุภยัตถะ ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น คือ การสร้างประโยชน์ทั้งตัวเราและคนอื่นพร้อมกันทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นการส่งเสริมหรือเกื้อหนุนโดยไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียเปรียบ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ตนประโยชน์ของผู้อื่นประโยชน์ทั้ง ๒ อย่าง ก็ควรทำประโยชน์ตนประโยชน์ของผู้อื่น ประโยชน์ทั้ง ๒ อย่างนั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท” (อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๗๒/๑๖๕)

ผู้วิจัยเห็นว่า คำว่าประโยชน์ในที่นี้มี ๒ นัยยะ คือ ๑) **ขั้นพื้นฐาน** หมายถึง สร้างประโยชน์ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ๒) **ขั้นลึก** หมายถึง เข้าถึงความเป็นอริยบุคคล ภิกษุเหล่าใดไม่สามารถสร้างประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ทั้งสองได้แม้แต่ขั้นพื้นฐาน จัดว่าเป็นคนทรมาดุจโจรขโมย เป็นคนหัวล้านหม่นเหลืองหลอกลวง หากินเอากับคนอื่น เป็นคนกอบโกยเอาเปรียบหรือเอาแต่

^๗ หมายถึง อริยผล

ได้บ้นหยาดเหงื่อแรงงานของคนอื่น และจัดว่าเป็นกาฝาก เป็นภาระที่สังคมที่ต้องคอยเลี้ยงดู

๓.๔ อุดมคติ ๓ ระดับ คือ ทัศนคติที่มีต่อการหวังผลในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถะ การหวังผลในชาติหน้าและปรมาตถะ การหวังผลเพื่อการหลุดพ้น

น่าสังเกตว่า การจัดโครงสร้างสังคมและการเมืองในพุทธปรัชญา เป็นการจัดสังคมเพื่อเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อธรรมะหรือต่อการพัฒนาจิตใจ ด้วยเชื่อว่าคุณภาพของจิตที่ดีย่อมส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสังคม ทั้งนี้เพราะพื้นฐานของพระพุทธศาสนาเป็นจิตนิยมดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ” (ขุ.ข. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓) ในขณะที่พื้นฐานแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์เป็นวัตถุนิยม (materialism) ซึ่งเชื่อว่าวัตถุหรือสสารเท่านั้นที่มีอยู่และเป็นของจริง ความคิดของมนุษย์มาจากอำนาจแห่งวัตถุ วัตถุมีอิทธิพลและขึ้นนำความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ กล่าวคือ สภาพวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมกำหนดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ แม้กระทั่งความคิดเองก็เป็นผลที่เกิดจากวัตถุคือสมอง ซึ่งเป็นวัตถุที่ได้วิวัฒนาการจนถึงขั้นสูงสุดแล้ว (Karl Marx, 1974 : 13-14)

คาร์ล มาร์กซ์เป็นนักวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (historical materialism) ซึ่งเชื่อในความคิดเรื่องการ

สลายระบบชนชั้น สลายระบบทุนสลายระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัวและมุ่งจัดตั้งสังคมที่ใช้ระบบทรัพย์สินส่วนกลางซึ่งทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน สรุปแนวคิดสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ์เป็นสังคมที่สร้างขึ้นเพื่อความเท่าเทียมกันในเชิงวัตถุผลผลิตหรือในเชิงเศรษฐกิจเป็นแนวคิดสังคมในระดับการทำงาน ระดับความเป็นอยู่ การครองชีพ ความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมเป็นสังคมที่มุ่งพัฒนาสาธารณูปโภคหรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ ทั้งหมดก็เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งหรือความทุกข์ยากที่เกิดจากปัจจัยการผลิตทางวัตถุ และมุ่งสร้างประโยชน์สุขแก่สังคมซึ่งอยู่บนโลกที่เป็นจริงและเป็นโลกปัจจุบันเท่านั้น

ส่วนประเด็นที่ว่าแนวคิดสังคมนิยมที่คาร์ล มาร์กซ์พัฒนาไปไม่ถึงได้แก่ สังคมแห่งผู้ขัดเกลากิเลสซึ่งมีศีลถึง ๒๒๗ ข้อ การสร้างสังคมอุดมคติบุญนิยม คือ การสะสมบุญกุศลซึ่งความดีจะส่งผลในสัมปรายิกัตถะชาติ และในโลกุตตระ เป็นโลกแห่งการหลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งผู้วิจัยในฐานะนักการศาสนายอมรับแต่คาร์ล มาร์กซ์ไม่เชื่อและไม่ยอมรับเพราะคาร์ล มาร์กซ์เป็นนักวัตถุนิยม

ถ้าเรามองผ่านกรอบแนวคิดวัตถุนิยมกับแนวคิดจิตนิยม ก็จะพบมุมมองที่ไม่สอดคล้องกันหรือเข้ากันไม่ได้ โดยพิจารณาหลักการ วิธีการ เป้าหมาย และผลกระทบ ดังนี้

	คาร์ล มาร์กซ์	พุทธปรัชญา
หลักการ	ความเป็นเจ้าของวัตถุร่วมกัน	การละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องแผ้ว
วิธีการ	การปฏิวัติเด็ดขาดบังคับกำจัดชนชั้น	ยึดถือความสามัคใจ ศีล สมาธิ ปัญญา
เป้าหมาย	ความยุติธรรมเสมอเท่าเทียมกันทางด้านวัตถุ	ความยุติธรรม เสมอเท่าเทียมกันทางธรรม การหลุดพ้นจากทุกข์หรือปริสuthิ
ผลกระทบ	เกิดความขัดแย้ง ความวุ่นวายการทำลายการละเมิดสิทธิ์	ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน มีความสงบสุขหรือสันติภาพ

๓.๔ ธรรมชาติของสังคมนิยมแตกต่างกัน

แนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาที่เด่นชัดมี ๖ ลักษณะ คือ หลักสันติวิธี หลักเผด็จการโดยธรรมหรือธรรมราชา หลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุด หลักทรัพย์สินของสงฆ์ สังคมภาวะและระบบการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีลักษณะยุทธวิธีและเป้าหมายที่เป็นเอกลักษณ์ในมิติของความคิดเชิงบวกหรือเชิงบูรณาการ ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทสะท้อนความจริงที่ว่าไม่มีชุดแนวคิดทางสังคมและการเมืองใดที่เป็นจริงถูกต้องเหมาะสมและยั่งยืน เพราะชุดแนวคิดทั้งปวงล้วนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกาลและเทศะ เป็นความไม่เที่ยงของแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมและการเมือง ทุกแนวคิดล้วนเกิดขึ้นเพื่อตอบโต้และแก้ปัญหาสังคมในเวลาหนึ่ง เมื่อสังคมเปลี่ยนไปแนวคิดเหล่านั้นก็ล้าสมัยไปดั่งนั้น แนวคิดที่

เป็นจริงเหมาะสม และถาวรได้ต้องเป็นแนวคิดที่ได้รับการปรับแก้เพิ่มเติม หรือปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา

เมื่อธรรมชาติของมนุษย์ต้องการสิ่งที่แตกต่างกัน เป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้มนุษย์พอใจหรือได้สิ่งที่ต้องการเหมือนกันหมด จึงไม่แปลกที่สังคมจะมีลักษณะแตกต่างกัน การก่อตัวของแต่ละสังคมนิยมมีหลักการ วิธีการ เป้าหมาย และผลกระทบที่ต่างกัน ดังจะเห็นได้จากสังคมสงฆ์กับสังคมชาวบ้านมีจุดเริ่มแห่งพัฒนาการที่ต่างกัน กล่าวคือ สังคมสงฆ์เป็นสังคมยากจน เป็นสังคมแห่งศีลธรรม และการแสวงหาวัตถุต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมแต่สังคมชาวบ้านเป็นสังคมแห่งความร่ำรวย เป็นสังคมที่แสวงหาความสุขทางวัตถุ จุดเริ่มต้นของพัฒนาการของสังคมสงฆ์กับสังคมชาวบ้านมีลักษณะเฉพาะดังนี้

จุดเริ่มต้นพัฒนาการของสังคมสงฆ์	จุดเริ่มต้นพัฒนาการของสังคมชาวบ้าน
๑. มีผู้หลุดพ้น จึงเกิดสังคมอริยสงฆ์	๑. เป็นสังคมผู้ไม่หลุดพ้น
๒. มีผู้ไม่หลุดพ้นมาบวช จึงเกิดสังคมสมมติสงฆ์	๒. เมื่อไม่หลุดพ้น จึงต้องแสวงหาความสุขทางวัตถุ
๓. เพื่อการหลุดพ้น จึงเกิดสังคมผู้เสียสละ	๓. เพื่อความสุขและมั่นคง จำเป็นต้องสะสมวัตถุ
๔. เมื่อมีการเสียสละ จึงเกิดสังคมผู้มั่งคั่ง (สันโดษ)	๔. เมื่อต้องการวัตถุ จึงต้องแสวงหา
๕. เมื่อมั่งคั่งยอมไม่แสวงหาเป็นสังคมยากจน	๕. การแสวงหาและได้มาซึ่งวัตถุต้องทำด้วยตนเอง
๖. เมื่อยากจน จึงเป็นสังคมที่ต้องอาศัยพึ่งพาผู้อื่น	๖. เมื่อทำด้วยตนเอง ย่อมไม่คอยหวังพึ่งพาอาศัยคนอื่น

จากลำดับพัฒนาการทางสังคมข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นว่า ธรรมชาติของทุกๆ สังคมย่อมมีที่มาที่ไป มีจุดเริ่มต้น มีเป้าหมายหรือเจตน์จำนงแตกต่างกัน มนุษย์จำเป็นต้องประนีประนอมและผสมผสานเพื่อการอยู่ร่วมกันและความอยู่รอดของสังคม พระพุทธเจ้าได้ทรงพิสูจน์แล้วว่าสังคมโลกไม่สามารถปฏิบัติตามแนวคิดสังคมนิยมได้ทั้งหมด เหตุเพราะว่ามนุษย์มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีพื้นฐานความจำเป็นที่ไม่เท่ากันแนวคิดสังคมนิยมจึงต้องแยกปฏิบัติเฉพาะสังคมที่มีความพร้อมก่อนมนุษย์ควรมีสิทธิ์ที่จะอยู่ในสังคมใดก็ได้ หากเขามีโอกาสเลือกด้วยความสมัครใจ

๒.๔ ภาวะความย้อนแย้งของแนวคิดสังคมนิยมในสังคมสงฆ์

ในการศึกษาแนวคิดสังคมนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท แม้จะพบว่าสังคมสงฆ์มีรูปแบบโครงสร้างคล้ายกับแนวคิดสังคมนิยมก็ตาม แต่ผู้วิจัยก็ได้พบบางประเด็นที่ขัดกันหรือตรงข้ามกับแนวคิดสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซอยู่บ้าง ซึ่งยังขบไม่แตกอยู่ ๓ ประเด็นดังนี้

๒.๔.๑ ศาสนาคือยาฝืนตามหลักแนวคิดสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ ศาสนาเป็นเพียงสิ่งเสพติด เป็นเครื่องมือมาดุยยาฝืนเท่านั้น เพราะศาสนามุ่งสอนเรื่องศรัทธาซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปลดปล่อยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากการครอบงำทางชนชั้น หลักศรัทธาต้องถูกกำจัดทิ้งเนื่องจากเป็นเครื่องมือโฆษณาของชนชั้น และต้องหันมาเน้นหนักที่เหตุผลการใช้สติปัญญาความสามารถซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ในเชิงประจักษ์ สังคมนิยมเป็นสังคมที่ไร้ศรัทธาแต่มีศีลธรรมได้ เพราะศีลธรรมคือการยอมรับด้วยความเข้าใจภายใต้เหตุผลที่รู้ถึงคุณและโทษ

พระพุทธเจ้าทรงต่อสู้กับการกล่าวอ้างศรัทธาอ้างพิธีกรรมความศักดิ์สิทธิ์ที่ปิดกั้นสิทธิและโอกาสของคนอื่น เพราะศรัทธาที่อ้างดังกล่าวไม่ได้ทำให้ปากท้องอิ่ม ไม่ได้ทำให้ความอยู่ดีธรรมหายไป ไม่ได้ช่วยลดช่องว่าง

ความเหลื่อมล้ำในสังคม แต่ที่จริงพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสอนให้ศรัทธาแบบมงายตามคำสอนหรือความเชื่อแต่ทรงสอนให้คนมีศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ทรงใช้หลักศรัทธาเพื่อการประกาศพระศาสนาในท่ามกลางสังคมชนชั้นที่ยังคงดำรงอยู่แม้ว่าหลักศรัทธาในบางกรณีจะพิสูจน์เชิงประจักษ์ไม่ได้ก็ตามเช่น นรก สวรรค์ ชาตินิรันดร์ เป็นต้น ดังนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงใช้ศรัทธาควบคู่กับปัญญา พระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่นักสังคมนิยมสายเหยี่ยวที่มุ่งปฏิวัติและปฏิวัติสังคมเก่าแบบรุนแรงเด็ดขาดหรือแบบสุดโต่ง แต่ทรงเป็นนักสังคมนิยมสายพิราบที่มุ่งปฏิวัติและปฏิรูปสังคมเก่าในเชิงผสมผสานหรือประยุกต์และประนีประนอม ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงไม่จัดว่าเป็นศาสนาแห่งยาฝืน เพราะทรงใช้ทั้งปัญญา (เหตุผล) และศรัทธาร่วมกัน

๒.๔.๒ การส่งต่อสู่ลำดับสังคมสุดท้าย ตามทฤษฎีวิวัฒนิยมประวัติศาสตร์ รัฐกรรมาชีพจะใช้เผด็จการสร้างสังคมนิยมที่มุ่งเน้นการผลิต เมื่อผลผลิตมีมากเพียงพอรัฐกรรมาชีพก็จะสลายรัฐเพื่อการก้าวเข้าสู่สังคมคอมมิวนิสต์สังคมนิยมวิสนิตจึงเป็นระบบสังคมลำดับสุดท้ายที่จะเกิดขึ้น^๔ ปัญหาก็คือ พระพุทธเจ้าทรงใช้เผด็จการโดยธรรมสร้างสังคมสงฆ์ พร้อมทั้งทรงจัดระบบการเฉลี่ยแบ่งทรัพย์สินส่วนกลางเพื่อให้เพียงพอและทั่วถึงกันในที่สุดพระองค์ก็ทรงสลายบทบาทหน้าที่ของพระองค์ทิ้ง โดยคงเหลือไว้แต่บทบาทของสังคมสงฆ์เพียงอย่างเดียวซึ่งถดถอยจากลำดับของสังคมสงฆ์ ก็ไม่ปรากฏสังคมอื่นใดเกิดขึ้นตามมา แม้ว่าสังคมพระศรีอารยผลผลิตจะมีอุดมสมบูรณ์เพียงพอซึ่งคล้ายกับสังคมนิยมวิสนิต แต่สังคมพระศรีอารยก็ขาดการส่งต่อ เพราะเป็นสังคมที่ไม่ได้เกิดขึ้นต่อจากสังคมสงฆ์

^๔ ซึ่งเป็นสังคมที่ยังไม่เคยปรากฏเกิดขึ้นจริง

ถ้าจะกล่าวว่า ในสมัยพระพุทธเจ้าเป็นสังคมนิยม ส่วนสมัยภายหลังปรินิพพาน สังคมสงฆ์คือสังคมคอมมิวนิสต์ก็ยังไม่ได้ เพราะสังคมสงฆ์ไม่ได้มีผลผลิตทรัพย์สินที่เหลือเพื่อพอสรุปก็คือ ผู้วิจัยเห็นภาพพัฒนาการของสังคมสงฆ์ได้เพียงสังคมเดียว คือ เป็นสังคมนิยมลำดับเดียวและเป็นสังคมนิยมขั้นสุดท้ายที่สมบูรณ์สูงสุดแล้ว สังคมสงฆ์ไม่ได้เป็นมดลูกให้เกิดสังคมอื่นได้อีกตามมา ซึ่งก็ขัดกับกฎทฤษฎีสังคมประวัติศาสตร์ที่ว่า สังคมนิยมจะต้องเป็นมดลูกส่งต่อให้เกิดสังคมคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นสังคมสุดท้ายตามทฤษฎี

ดังนั้น ประเด็นนี้ทำให้เห็นความจริงในอีกระดับหนึ่งว่า ความเป็นสังคมนิยมขั้นประเสริฐสูงสุดนั้นไม่ได้วัดกันที่จำนวนหรือขนาดของผลผลิตที่มากจนล้นเหลือ แต่เป็นสังคมปัจจุบันที่มีความพอเพียง พออยู่พอกิน มีความมั่นคงด้านปัจจัย ๔ ในแบบปรกติตนเอง ดังนั้น จึงไม่มีสังคมคอมมิวนิสต์รออยู่หรือมีสังคมสมบูรณ์แบบอื่นใดที่ติดเลิศที่เราจะต้องมาเสียเวลาเผื่อรอคอยหรือไฝ่ฝันและชวนชวายเป็นให้ถึงอีก

๒.๔.๓ ประวัติศาสตร์สังคมย้อนกลับ กฎของปฏิพัฒนาการที่ว่าด้วยความขัดแย้งจะนำไปสู่การก่อรูปใหม่ที่ดีกว่าเสมอ โดยสรรพสิ่งตราบไต่ที่ยังไม่ถึงภาวะสมบูรณ์ ก็จะเปลี่ยนสภาพใหม่จนกว่าจะบรรลุจุดสมบูรณ์ที่ดีกว่าซึ่งก็เหมือนกับกฎทฤษฎีพัฒนาการของสังคมประวัติศาสตร์ซึ่งสังคมจะพัฒนาไปสู่สังคมที่ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดนิ่ง กล่าวคือ ถ้าสังคมนั้นๆ ก้าวผ่านเด็ดขาดจากสังคมบรรพกาล สังคมทาส สังคมศักดินา สังคมนิยม และสังคมคอมมิวนิสต์ สังคมจะไม่ย้อนกลับถอยหลังไปสู่สังคมเก่าทฤษฎีนี้ยังไม่ปรากฏผลเชิงประจักษ์ เพราะยังสอดคล้องกับสภาพสังคมโลกที่เป็นอยู่ เช่น ประเทศสังคมนิยมปัจจุบันอย่างประเทศจีน ได้กลายเป็นประเทศ

ทุนนิยมขนาดใหญ่ที่ทำการค้าขายเพื่อหวังผลกำไร เน้นลงทุนแข่งขันในต่างประเทศ ไม่แตกต่างกับประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตยเช่นเดียวกันในสมัยพระพุทธเจ้า ระบบโครงสร้างของสังคมสงฆ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดที่แตกต่างกับระบบกษัตริย์และระบบชนชั้นวรรณะ แต่ในปัจจุบันกลับพบว่า ระบบโครงสร้างของสังคมสงฆ์มีลักษณะบางอย่างที่ย้อนกลับไปสู่ระบบสังคมศักดินาและระบบชนชั้นวรรณะ กล่าวคือ สังคมสงฆ์อยู่ภายใต้อำนาจของชนชั้นมีสังกัดกรมกอง เป็นเจ้าหน้าที่ตำแหน่งพนักงาน มียศถาบรรดาศักดิ์ นอกจากนี้สังคมสงฆ์ปัจจุบันยังมีค่านิยมแสวงหาวัตถุทรัพย์สินเงินทอง ทั้งยังบูชาสรรเสริญ เชิดชวยกย่องตัวบุคคล พิธีกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่หนักที่สุดพระภิกษุบางรูปได้สถาปนาตนเองเป็นพระขุนนางเจ้าศักดินาหรือเจ้าสำนักคฤหาสน์ที่เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อใคร สังคมสงฆ์กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบชนชั้นแห่งอำนาจ แตกต่างกับสังคมสงฆ์ดั้งเดิมที่เคยดำรงอยู่ได้เพราะยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก พระธรรมวินัยเป็นหลักประกันของความมั่นคงของสังคมสงฆ์และความไว้นิเื่อเชื่อใจของสังคมชาวบ้านเมื่อสังคมสงฆ์รับใช้หรืออยู่กับชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะอุปถัมภ์สังคมสงฆ์ให้อยู่รอดและปลอดภัย ในปัจจุบันสังคมสงฆ์กลับกลายเป็นผู้แข่งขันและมีมากกว่าทรัพย์สินมากกว่าชาวบ้าน

๓. สรุป

แนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาแสดงออกผ่านกรอบของพระวินัย จุดเริ่มต้นของสังคมเกิดจากพระพุทธเจ้าทรงล้างสังคมเก่าด้วยการอธิบายพัฒนาการของสังคมที่แท้จริงไว้ในอัครัญญสูตรซึ่งสังคมดั้งเดิมมีลักษณะเป็นพลวัตเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ทรงเผยให้เห็นการปรากฏตัวของสังคมบรรพกาล สังคมทาส สังคมศักดินาและในที่สุดก็ปรากฏรูปแบบสังคมในระบบชนชั้น

วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธระบบชนชั้นวรรณะเพราะชนชั้นวรรณะเป็นที่มาของความขัดแย้งหรือเป็นอุปสรรคที่สร้างความทุกข์ยากต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งยังทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงและไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม พระพุทธเจ้าได้ทรงสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมใหม่ซึ่งปราศจากความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นด้วยการนำเสนอชุดคำสอนใหม่เข้ามาแทนที่แนวคิดของสังคมเก่า จัดว่าเป็นการปฏิวัติสังคมด้วยพุทธสันติวิธีไม่มีการทำลายสังคมเก่าในเชิงกายภาพและไม่ใช้ความรุนแรง ทรงใช้แต่พลังสติปัญญาและความสมัครใจเพื่อการสร้างสังคมแห่งธรรม

ชุดแนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาที่เด่นชัดมากที่สุดปรากฏในรูปโครงสร้างของสังคมสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจหน้าที่ของพระองค์ให้แก่สงฆ์ผ่านระบบที่ได้ทรงออกแบบไว้ คือ พระวินัยสังคมสงฆ์ได้อำศัยรอบพระวินัยเป็นธรรมนูญในการปฏิบัติและเป็นเกณฑ์ตัดสินสูงสุดเด็ดขาด ทำให้แนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญามีลักษณะ ยุทธวิธีและเป้าหมายที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น ๖ ลักษณะ คือ หลักสันติวิธี หลักเผด็จการโดยธรรมหรือธรรมราชา หลักพระธรรมวินัยที่เป็นธรรมนูญสูงสุด

หลักทรัพย์สินส่วนกลางของสงฆ์ หลักสังคมภาวะและระบบการบริหารจัดการที่มีรูปแบบเบ็ดเสร็จตายตัว

สังคมสงฆ์มีภาพลักษณ์ของสังคมรวมหมู่มีวิถีชีวิตและแนวทางปฏิบัติที่เหมือนกันหมดในสังคมสงฆ์ส่วนรวมต้องมาก่อนหรืออยู่เหนือปัจเจก ทำให้สังคมสงฆ์มีความพร้อมเพียง มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันทั้งด้านวัตถุและจิตใจ มีความเสมอภาคทางด้านสิทธิและโอกาส เห็นได้จากระบบการจัดการทรัพย์สินที่ภิกษุทุกรูปเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ร่วมกันในนามสงฆ์มีการสละส่วนเกินให้ตกเป็นของส่วนกลางเพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน สะท้อนโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมหนึ่งเดียวที่มีการแจกจ่ายแบ่งปันกันตามความสามารถตามความต้องการหรือตามความจำเป็นของแต่ละบุคคล พระวินัยยังได้ช่วยปรับฐานะเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ เศรษฐกิจ พฤติกรรม ค่านิยมและความเชื่อของแต่ละบุคคลให้เท่าเทียมกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกันด้วย ดังนั้นสังคมสงฆ์จึงกลายเป็นสังคมนิยมที่ไร้ชนชั้นวรรณะ ไร้ผู้นำปกครองหรือครอบงำในเชิงปัจเจกเป็นสังคมที่ต่างคนต่างปฏิบัติหน้าที่อย่างเท่าเทียมกันและเป็นอิสระจากกันภายใต้ระบบหรือกติกาแห่งพระธรรมวินัยที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน

บรรณานุกรม

- กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. ๒๕๔๓. **วินัยมุข เล่ม ๒ หลักสูตรนักธรรมชั้นโท**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. / Krom PhrayaVajirañanavaroros, His Royal Holiness the Supreme Patriarch. 2000. **Vinaimuk Lem 2 Laksut Nakdham Chan Tho**. 31st printing. Bangkok: Mahamakut University.
- คาร์ล มาร์กซ์, เฟรดริก เองเงิลส์. ๑๙๗๒. **แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ในสรณิพนธ์ มาร์กซ์และเองเงิลส์ เล่ม ๑**. สำนักพิมพ์ประชาชนปักกิ่ง. เผยแพร่โดยชมรมหนังสือแสงตะวัน. / Marx, Karl. and Engels, Friedrich. **The Communist Manifesto**. Peking People Publication. (translated into Thai)
- _____. ๒๕๑๗. **คำประกาศแห่งความเสมอภาค**. องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ผู้แปล. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์. / _____. 1974. **The Communist Manifesto**. Bangkok: Carernvit Kanphim. (translated into Thai)
- คาร์ล มาร์กซ์. ๒๕๔๒. **Das Kapital ว่าด้วยทุน เศรษฐศาสตร์การเมืองวิพากษ์ เล่ม ๑**. เมธี เอี่ยมวราร, ผู้แปล. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา. / Marx, Karl. 1999. **Das Kapital**. Bangkok: Aksornpitthaya. (translated into Thai)
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ๒๕๔๑. **ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Natsupha, Chatthip. 1998. **Latthi Setthakit Kanmueng**. Bangkok: Chulalongkorn University.
- ชาญ กรัสนัยบุระ. ๒๕๑๗. **พัฒนาการความคิดสังคมนิยม**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์. / Kratsanaibura, Chan. 1974. **The Development of Socialism Thought**. Bangkok: Carernkanphim.
- _____. ๒๕๔๕. **ประวัติพัฒนาการความคิดสังคมนิยม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. / _____. 2002. **History of Evolution of Socialist Thought**. 2nd printing. Bangkok: Sukhaphapcai.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. ๒๕๔๑. **นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก: ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง**. กรุงเทพฯ: สหายบล็อก. / Nakhata, Thinnaphan. 1998. **The World Great Thinker: Philosophy and Political Theory**. Bangkok: Sahay Block.
- ที.ดับบลิว. ริสเดวิดส์. ๒๕๑๕. **พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป**. สมัยสิงหศิริ, แปล. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. / Davids, T.W. Rhys. 1972. **Buddhist India**. Bangkok: Mahamakut Buddhist University. (translated into Thai)
- เทพเวที, พระ (ป.อ. ปยุตโต). ๒๕๓๒. **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง. / Thepvedi, Phra (P.A. Payutto). 1989. **Buddhism and Thai Society**. 2nd printing. Bangkok: Komolkhimthong Foundation.

- ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ. ปยุตฺโต). ๒๕๔๑. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / Dharmapidok, Phra (P. A. Payutto). 1998. **Buddhadharm**. 7th printing. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. ๒๕๒๙. **ระบบปรัชญาการเมืองในมานาวธรรมศาสตร์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Changkwanyuen, Preecha. **The Political System in Manavadharmashastra**. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- _____. ๒๕๔๐. **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. _____. **Political View of Buddhism**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- พรหมคุณาภรณ์, พระ (ป.อ. ปยุตฺโต). ๒๕๕๑. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / Brahmagunaphorn, Phra (P.A. Payutto). 2008. **Dictionary of Buddhism: Buddhist Terms**. 12th printing. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๔๘. **ธัมมิกสังคมนิยม**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. / Buddhadasbhikkhu. 2005. **Dharmic Socialism**. Bangkok: Sukhaphapcai.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙. / Mahachulalongkornrajavidyalaya University. 1996. **Thai Pititaka**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- ลิวอิส เอ. โคเซอร์. ๒๕๓๓. **แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา**. จามรี พิกัดวังศ์ (แปล). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. / Coser, Lewis A. **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**. (translated into Thai)
- วิทยา ศักยابينันท์. ๒๕๓๓. **ปรัชญาคาร์ล มาร์กซ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. / Sakyabhinan, Vidya. 1990., **The Philosophy of Karl Marx**. Bangkok: Kasetsart University.
- ศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), พระ. ๒๕๔๓. **พระพุทธเจ้าในสายตานักปราชญ์โลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / Sripariyatmoli (Somchai Kusalachitto), Phra. 2000. **The Buddhain the Views of theWorld Scholars**. 2nd printing. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- สมบัติ จันทรวงศ์และชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ๒๕๔๖. **ปรัชญาการเมือง หน่วยที่ ๘-๑๕: ปรัชญาผู้ปกครองในคัมภีร์อรรถศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. / Chantornvong, Sombat and Satha-Anand, Chaiwat. 2003. **Political Philosophy: Philosophy of Governor in Arthashastra**. 20th printing. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University.
- สมภาร พรหมทา. ๒๕๓๙. **ปรัชญาสังคมและการเมือง**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Promta, Somparn 1986. **Social and Political Philosophy**. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

- สุพจน์ ด้านตระกูล. ๒๕๔๓. **พุทธศาสนากับคอมมิวนิสต์**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. / Dantrakun, Suphot. 2000. **Buddhism and Communism**. Bangkok: Sukhaphapcai.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. ๒๕๕๓. **มาร์กซ์และสังคมนิยม: ชุดแนวคิดและทฤษฎีทางสังคม**. กรุงเทพฯ: ศยาม. / Jayanama, Surapong. 2010. **Marxism and socialism: concepts and theory of social**. Bangkok: Siam.
- สุวินัย ภรณวลัย. ๒๕๒๙. **ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดยสังเขป**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. / Pornavalai, Suvinai. 1986. **Prawattisat Khabuankan Khuamkhith Sangkhomniyom doy Sangkhep**. Bangkok: Thammasat University.
- อาร์เอ็น แครว์ ฮันท์. ๒๕๒๖. **วิเคราะห์ลัทธิคอมมิวนิสต์**. ฉันทิมา อ่องสุริย์ (แปล). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. / Hunt, R.N. Carew. **The Theory and Practice of Communism**. (translated into Thai)
- อง.จตุกก.ฎีกา (บาลี). / Ang. chatuka. tika (Paḍḍi). (Pāli Tipitaka. 1996. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.)
- Engels, Frederick. 1966. **Anti-Duhring (1878) Quoted in V.I. Lenin of The State and Revolution (1917) in Essential Works of Lenin**. New York: Bantam Books.
- Hampsher-monk, Ian. 1993. **A History of Modern Political Thought: Major Political Thinkers from Hobbes to Marx**. Oxford: Blackwell.
- Hook, Sidney. 1936. **From Hegel to Marx: Studies in the Intellectual Development of Karl Marx**. New York: Columbia University Press.
- Marx, Karl. 1969. **The Economic & Philosophic Manuscripts of 1844**. Edited & Translated by Dirk J, Struik. New York.
- _____. 1974. **The Capital. Volume I**, Eng: trans by Samuel Moore and Edward Aveling Moscow: Progress.
- _____. 1988. **“Critique of the Gotha Program”** in Allen W. Wood. ed., Marx: Selections. New York: Macmillan.
- Marx, Karl. and Engels, Friedrich. 1969. **Selected Works Vol. 1**. Moscow: Progress.
- Marx, Karl. and Engels, Frederick. 1970. **The German Ideology (1845-46)**. reprinted in Karl Marx and Frederick Engels. **The German Ideology Part One**. edited and with Introduction by C.J. Arthur. London: Lawrence and Wishart.
- Radhakrishnan, S. 1929. **Indian Philosophy**. vol. 1. London: George Allen & Unwin.
- Thomas, P. 1975. **Hindu Religion Customs and Manners**. 6th ed, Bombay: D.B. Taraporevala Sons.